

AUTOR OPRACOWANIA

LUCYNA MARKIEWICZ

WKZ-5341/zaśw/14/97

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
POMNIKÓW Z LAT 1932-34 PRZEDSTAWIAJACYCH
POSTACIE HISTORYCZNE POWSTANIA
LISTOPADOWEGO**

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w Ostrowi Mazowieckiej

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY

BIAŁYSTOK 2015

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w Ostrowi
Mazowieckiej

AUTORZY OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97/

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
POMNIKÓW Z LAT 1932-34 PRZEDSTAWIAJACYCH POSTACIE HISTORYCZNE
POWSTANIA LISTOPADOWEGO

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,
informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS OGÓLNY

Zespół 7 rzeźb które znajdują się w Alei na terenie koszar I Baonu Szkoły Podchorążych Piechoty, która funkcjonowała w Komorowie w latach 1917-1918 i 1926-1939 .Rzeźby powstały w latach 1932-34 podczas komendantury płk Ludwika Bociańskiego i z jego inicjatywy ,a ufundowane przez kolejne roczniki opuszczające szkołę.

Autorem prac był polski artysta rzeźbiarz i malarz Wojciech Aleksander Durek, twórca stylowo zaliczany do symbolizmu i neoromantyzmu . Wywodząc się z mediolańskiej szkoły Medardo Rosso przyjmował on założenia teoretyczne swego nauczyciela wyrażające się m.in. we frontalności prac monumentalnych, narzucającej centralny punkt widzenia. Zgodnie z zasadą „nieobchodzenia posągu” Durek poszukiwał dla swoich prac pomnikowych tła .To uwidacznia się w centralnej kompozycji rzeźbiarskiej poświęconej Piotrowi Wysockiemu

Tematem rzeźb jest Powstanie Styczniowe .

Założeniem zespołu rzeźb jest forma edukacyjna i historyczna dla kolejnych pokoleń podchorążych kończących Szkołę Podchorążych Piechoty .Rzeźby ogląda się z jednej strony z alei . Ona wiedzie do głównego pomnika w tym zespole Piotra Wysockiego .po obu stronach usytuowano pomniki bohaterów Powstania :

po prawej stronie - gen. Józefa Longina Sowińskiego

gen. Grzegorza Chłopickiego

gen. Józefa Dwernickiego

Po lewej stronie - majora Waleriana Łukasiewicza

gen. Józefa Bema

gen. Ignacego Prądzyńskiego i gen Wojciecha Chrzanowskiego

Każda z rzeźb wymaga indywidualnego opisu stanu zachowania i programu prac konserwatorskich a co za tym idzie wyceny prac .

Główną przyczyną zniszczeń przeznaczonych do konserwacji obiektów, jest ich specyficzna budowa technologiczna. Rzeźby powstały w latach 30-tych w technice dwuwarstwowego narzutu cementowego. Około 90% objętości całej rzeźby stanowi warstwa słabej zaprawy cementowej charakteryzującej się grubą frakcją wypełniacza (żwir i kawałki cegły) i małą ilością spoiwa cementowego. Narzucano ją bezpośrednio na metalową, niezabezpieczoną przed korozją konstrukcję, aż do uzyskania pożądanego kształtu. Na tak przygotowane podłoże, nakładano cienką, ok. 1-1,5 cm warstwę wykonaną z mocnego betonu (proporcje ok. 2 : 1), modelując końcową powierzchnię rzeźby. W miejscach gdzie warstwa jest grubsza stabilność materiału też jest znacznie lepsza.

Taka technika posiada szereg wad, które z czasem doprowadziły do obecnego stanu zachowania. Jedną z przyczyn niszczenia obiektów jest korodująca pod wpływem wilgoci metalowa konstrukcja. Rdzewiejący pręt zwiększając swoją objętość rozsadzał masę betonową. Ponadto w okresach zimowych wnikająca w szczeliny woda zamarzając, wzmacniała efekt rozsadzania. Natomiast w ciepłych miesiącach uruchomione przez wilgoć aktywne sole (w betonie występujące w dużej ilości), migrując do powierzchni krystalizowały w szczelinach, potęgując proces pękania powierzchni.

POMNIK PIOTRA WYSOCKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPACOWANIA: PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
POMNIKA PIOTRA WYSOCKIEGO

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY ,centralny
punkt kompozycji zespołu rzeźb

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS :

Pomnik składa się z podstawy w kształcie litery C z ramionami w kierunku alei .na końcach postumentu, na narożnikach oraz centralnie na środku umieszczono postumenty z rzeźbami .

Na końcach ustawiono rzeźby orłów z głowami skierowanymi do środka. Dalej na narożnikach panoplia z czasów oręża rycerskiego z jednej strony i z Powstania Listopadowego z drugiej.

W centralnym miejscu autor rzeźb przedstawił inicjatora Powstania Listopadowego Piotra Wysockiego. Postać pułkownika ,w lekkim rozkroku z wyciągniętą i uniesioną w górę szablą ,w lekkim skrucie jakby szykowała się do zadania ciosu. Z lufą armatnią wycelowaną w przeciwnika .Na postumencie napis majuskułą: „ PIOTR / WYSOCKI” a od tyłu „(UF) UNDOwany /PRZEZ PODCHOR/II-BAONU R. 1933.”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut ,połączony z odlewami detali. Całość ujednolicona wyprawą cementową. Powierzchnia ma piękne rzeźbiarskie ryflowanie.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły Powierzchnie zarówno pomnika jak i elementów architektonicznych pokrywa warstwa brudu i nawarstwienia glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną. Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową. Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Cokół i płaszcz pokryty siatką spękań. Widoczne fleki naprawcze(cementowe).Prawa ręka trzymająca szablę odspoinowana wisi na drutach zbrojeniowych .Przy okazji uwidoczniony został materiał z jakiego zbudowana jest rzeźba. U dołu płaszcz widoczne nacieki solne. Napis na cokole niekompletny (brak dwóch liter w słowie „ . . undowany”

Panoplia kompletne ,widoczne spękania poziome. W prawym cokole odkruszony narożnik

Orzeł w lewej stronie o strukturze podobnej do pozostałych rzeźb cokół kompletnie rozsypujący się z ubytkami sięgającymi 30% powierzchni .Orla z prawej strony brak.

Podstawa łącząca wszystkie elementy kompozycji bardzo mocno zwietrzała z dużymi ubytkami i cechami dezintegracji.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudno nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Pustki powstałe w wyniku odspoinowania narzuconego betonu należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit)..

Elementy muru ceglanego należy dokładnie sprawdzić pod względem wytrzymałości. Osłabiony materiał należy usunąć, w miejsce zwietrzałych cegieł wstawić nowe lub pustki wypełnić betonem.

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy centralnym obiekcie oraz montaż zadaszenia .
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb wodą.
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni środkami chemicznymi z doczyszczeniem mechanicznym
- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .

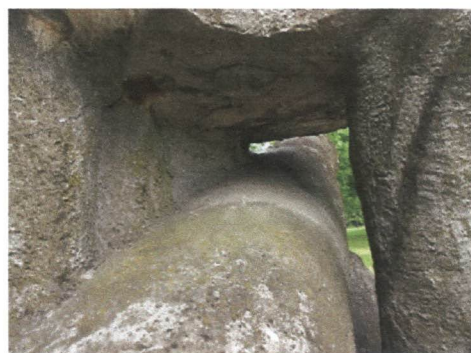

- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionseim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów oraz naprawa barku figurze Piotra Wysockiego
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat *Hydro-Tiefengrund* firmy *Remmers* lub *StoPrim Micro* firmy *STO*)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemorganicznej *Adhezil K-1* lub na bazie dyspersji polimerowej *Sto-Rissfüller fein*
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub *StoColor Silco* + *StoPrim Micro* firmy *STO*
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIKA PIOTRA WYSOCKIEGO

POMNIK GENERAŁA JÓZEFA LONGINA SOWIŃSKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC

KONSERWATORSKICH POMNIKA gen Józefa Longina Sowińskiego

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŹYCH PIECHOTY
pierwszy z prawej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS:

Na trzystopniowej podstawie centralnie umieszczona postać gen. Sowińskiego z wyciągniętym karabinem w rękach, w postawie bojowej, obok (z prawej strony) żołnierz trafiony w głowę osuwa się na ziemię z lewej strony rozbite działo. Przez lufę działa przerzucona jest chorągiew z orłem. Płaskorzeźba za postacią generała przedstawia kościółek na Woli przedstawiany również na obrazie Kossaka, schronienie części obrońców. Na trzecim stopniu podstawy wypukła inskrypcja, od frontu dużymi literami: „GENERAL BRYGADY/ JÓZEF LONGIN SOWIŃSKI/ WOLA 6.IX.1831.” Po lewej stronie małymi literami: „Dzieci. Pokażmy wrogowi jak giną /Polacy walczący o wolność Ojczyzny” a po prawej stronie: „Ognia do ostatniego ładunku ! . . . a po ładunkach kolbą i bagnetem wiara.”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut, połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźby jest zły. Powierzchnia pomnika pokryta jest warstwą brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną. Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową. Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Figura pęknięta pionowo (okolice nogi). Takie spękania widoczne są na całej powierzchni. Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody. Figurze brak lewej dłoni oraz karabinu. W płaskorzeźbie kościoła brak wieży. Rzeźba opiera się o murek który wykonano z czerwonej cegły, widoczne resztki tynku. Odsłonięta cegła czerwona silnie zlasowana. Podest pod figurami ma duże ubytki.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźby oraz przyczyny jej zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby. Działanie takie należy jednak traktować jako początek systematycznej opieki nad obiektem. Skuteczność dostępnych na rynku konserwatorskim preparatów hydrofobowych sięga do 5 lat. Przyjąć zatem należy, że w cyklach czteroletnich proces hydrofobizacji należałoby ponawiać.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudno nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje się rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit),..

Elementy muru ceglanego należy dokładnie sprawdzić pod względem wytrzymałości. Osłabiony materiał należy usunąć, w miejsce zwietrzałych cegieł wstawić nowe lub pustki wypełnić betonem.

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie . .
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźby wodą
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni środkami chemicznymi z doczyszczaniem mechanicznym

- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .
- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej Injectionsleim firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów .
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat Hydro-Tiefengrund firmy *Remmers* lub StoPrim Micro firmy *STO*)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemooorganicznej *Adhezil K-1* .lub na bazie dyspersji polimerowej Sto-Rissfüller fein
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub StoColor Silco + StoPrim Micro firmy *STO*
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK J.S. SOWIŃSKIEGO

POMNIK GRZEGORZA JÓZEFA CHŁOPICKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC

KONSERWATORSKICH POMNIKA Grzegorza Józefa Chłopickiego

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY
,drugi z prawej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS:

Na płaszczyźnie podstawy trochę z tyłu postać generała Chłopickiego na koniu w dystygowanej pozie, w cywilnym ubraniu (płaszcz i kapelusz), z lejcami w obu dłoniach. W otoczeniu jeźdźca żołnierze w szyku bojowym, z bronią przygotowaną do ataku. Grupa trzech identycznie przedstawionych żołnierzy symbolizuje armię gotową na bój, z lewej strony żołnierz po oddaniu strzału czyści lufę karabinu. Postacie wychodzą z tła którym jest prostopadłościan. Na trzecim stopniu podstawy oraz na prostopadłościanie wypukłe inskrypcje napisane majuskułą: „DYKTATOR GRZEGORZ JÓZEF CHŁOPICKI/ GROCHÓW 25 II 1831” Z prawej strony minuskułą: „Znak mój ujrzycie Rodacy ciągle w drodze/ czci, obowiązku i honoru narodowego”, z lewej strony minuskułą: „Odtąd wszystkie chwile moje należą do kraju polskiego/ dla niego żyć i walczyć, dla niego ginąć mi należy” i dalej z tej strony napis minuskułą: „Leć nasz Orle w górnym pędzie/ sławie, Polsce, światu służyć”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut ,połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły Powierzchnia pomnika pokryta jest warstwą brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną . Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Na cienkich elementach np. karabinach odsłania ona zbrojenie i jest niespójna z podłożem. Siatka spękań widoczne jest na całej powierzchni rzeźby . Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody. Uszkodzony wycior i pompon na czapce żołnierza z lewej strony ,niekompletna uprzęż konia . Z prawej strony złamane bagnety dwóch żołnierzy, jeden pozbawiony broni brak również dłoni. na drugim i trzecim stopniu podestu brak narożnika.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych, drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudna nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje się rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit)..

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

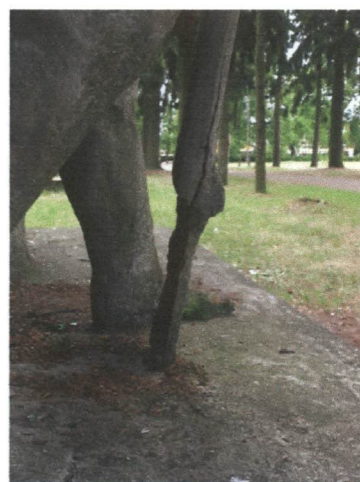
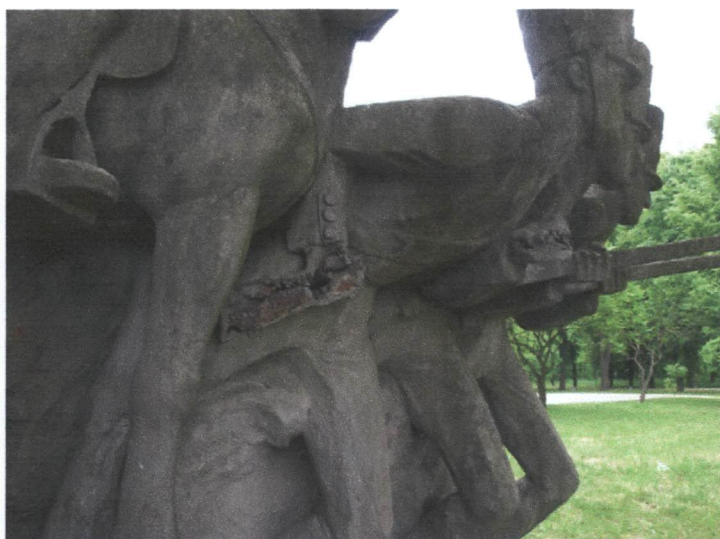
B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie.
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb wodą
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni środkami chemicznymi z doczyszczeniem mechanicznym
- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .
- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionseim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów

- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat Hydro-Tiefengrund firmy *Remmers* lub StoPrim Micro firmy STO)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemooorganicznej *Adhezil K-1* .lub na bazie dyspersji polimerowej Sto-Rissfüller fein
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub StoColor Silco + StoPrim Micro firmy STO
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK G.J. CHŁOPICKIEGO

POMNIK GEN. DYWIZJI JÓZEFA DWERNICKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC

KONSERWATORSKICH POMNIKA GEN. DYWIZJI JÓZEFA
DWERNICKIEGO

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY
, trzeci pomnik z prawej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS

Na trzystopniowej podstawie postać jeźdźcy, gen Dwernickiego zatrzymującego konia w biegu, koń z podniesioną prawą nogą ku górze. Lewą ręką generał trzyma cugle, w prawej unosi szablę. Za generałem trzystopniowe tło, w które częściowo wtapia się koń. Na najniższej półce tła wysoka czapka rogatywka z orłem. Powyżej płaskorzeźba orła patrzącego na generała.

Na trzecim stopniu podstawy napis majuskułą: „GEN.DYW. JÓZEW DWERNICKI/STOCZEK 16.II 1831”. Po prawej stronie napis minuskułą: „Do was tylko należeć będzie dokonać/ zwycięstwa i chorągwie wolności rozwinąć . . .” i po lewej stronie minuskułą: „Bitwa ta dowiodła, że męstwo, zapal uczucia Naro-/dowej sławy i honoru mogą zastąpić doświadczenie . . .”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut, połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły. Powierzchnia pomnika pokryta jest warstwą brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną. Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową. Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody. W figurze brak szabli, lewa ręka uszkodzona, brak prawej dłoni. Koń nie ma prawego ucha, prawej nogi, brak również uzdy. Murek za generałem zwietrzały miejscami odsłania cegły. Lewa strona podestu zniszczona przez roślinność przez lata wrosniętą w niestabilne podłoże.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby, proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudna nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje się rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit).

Elementy muru ceglanego należy dokładnie sprawdzić pod względem wytrzymałości. Osłabiony materiał należy usunąć, w miejsce zwiertzałych cegieł wstawić nowe lub pustki wypełnić betonem.

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

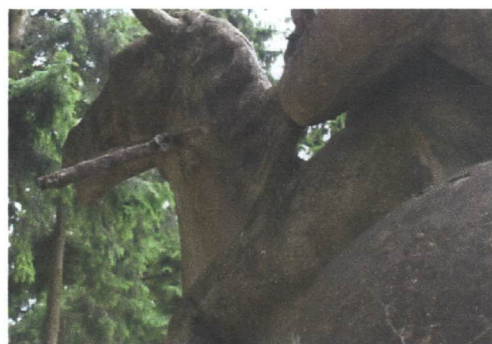
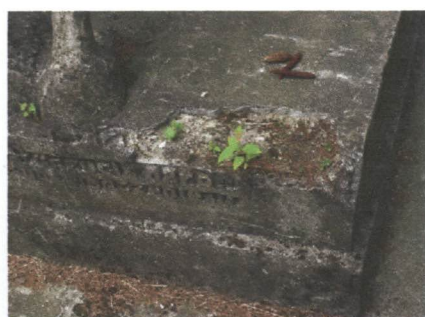
B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie oraz montaż zadaszenia
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb wodą
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni chemicznie z doczyszczeniem mechanicznym.
- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .

- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionsleim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów oraz naprawa barku figurze Piotra Wysockiego
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat *Hydro-Tiefengrund* firmy *Remmers* lub *StoPrim Micro* firmy *STO*)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemooorganicznej *Adhezil K-1* lub na bazie dyspersji polimerowej *Sto-Rissfüller fein*
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub *StoColor Silco* + *StoPrim Micro* firmy *STO*
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK J. DWERNICKIEGO

POMNIK MAJORA WALERIANA ŁUKASIŃSKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC

**KONSERWATORSKICH POMNIKA MAJORA WALERIANA
ŁUKASIŃSKIEGO**

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY
, pierwszy pomnik z lewej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS

Pojedyncza postać Łukasieńskiego stoi w wykroku zwrócona w prawą stronę, z lewą ręką podniesioną do góry w geście przesłaniającym oczy przed słońcem. Na prawej ręce kajdany. Pod nim taczka z przykutą drugą częścią kajdan. Na teczce leży mundur wojskowy. Tło postaci stanowi postument na którym umieszczono orła z rozpostartym prawym skrzydłem .napis na stopniu podstawy brzmi: „MAJOR/ WALERIAN ŁUKASIEŃSKI/WIEZIENIE ROSJI 1822-68 46 LAT ŻYCIA W NĘDZY ,CHOROBIE/CIEMNOŚCI I MILCZENIU” „ „ PONIOSE AKT Z OSKARRZENIA PRZECIW / NIESPRAWIEDLIWOŚCI I TYRANI” „ Z prawej strony pisane minuską : „Cóż mi po świecie całym skoro nie mogę/ odnaleźć ojczyzny mojej i grobu”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut ,połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły Powierzchnia pomnika pokryta jest warstwą brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną . Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Powierzchnia figury pokryta siatką spękań . Widoczne są one na całej powierzchni. Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody oraz przy większych spękaniach powierzchniowych. Podest pod figurami ma duże ubytki. Z prawej strony brak środkowej części napisu.Z lewej strony brak narożników(na najwyższym stopniu z przodu ,na 3 z tyłu)

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudno nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje się rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit)..

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie oraz montaż zadaszenia .
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb wodą
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni przy udziale kwasów organicznych z doczyszczaniem mechanicznym
- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .
- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionseim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).

- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat Hydro-Tiefengrund firmy *Remmers* lub StoPrim Micro firmy STO)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemoorganicznej *Adhezil K-1* .lub na bazie dyspersji polimerowej Sto-Rissfüller fein
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub StoColor Silco + StoPrim Micro firmy STO
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK W. ŁUKASIŃSKIEGO

POMNIK GEN. BRYGADY JÓZEFA

BEMA

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC
KONSERWATORSKICH POMNIK GEN. BRYGADY JÓZEFA BEMA

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY
, drugi pomnik z lewej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,
informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS

Pomnik przedstawia gen. Józefa Bema na koniu. Koń uchwycony w paradnym marszu z prawą przednią nogą uniesioną do góry. Postać generała w mundurze wyprężona, z szablą w prawej dłoni, w lewej ręce cugle. Obok po lewej stronie jeźdźca rozbite działo o które opiera się ranny artylerzysta. Czapka u nóg żołnierza. Po prawej stronie działo kompletne. Wkołach armaty motywy roślinne. Na podeście wypukła inskrypcja. Napis majuskułą na froncie brzmi: „GEN. BRYGADY JÓZEF BEM/OSTROŁĘKA 26 V 1831” Z boku minuskułą po lewej stronie: „Dla młodzieży potrzebne są zdrowy rozsądek/serce nieustraszone, życie czynne i trwałe” i po prawej: „Sfora pisarzy i naszych,/ ostrzem żelaza popierana, ten śmielszy odgłos mieć będą” Od strony łuk brak opracowania rzeźbiarskiego.

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły. Powierzchnia pomnika pokryta jest warstwą brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną. Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową. Jest to powłoka wtórna powstała zapewne w ramach „odnawiania pomników”. Powłoka ta jest miejscami odspoinowana i tworzy „kieszenie”. Figura generała spękana z licznymi ubytkami ukazującymi wypełniacz jakim był gruz ceglany. Takie spękania widoczne są na całej powierzchni rzeźbiarskiej. Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody. Figurze brak obu dłoni i szabli. Koń nie ma prawej przedniej nogi, uzdy i prawego ucha. Powierzchnia armaty spękana z wyraźnymi odspoinowaniami, z brakującym uchwytem. Murek za figurą zdradza cechy dezintegracji. Odslonięta czerwona cegła kompletnie jest zwietrzała i porośnięta roślinnością. Podest pod figurami ma duże ubytki. szczególnie dotyczy to tyłu kompozycji gdzie najniższy stopień uległ rozsypaniu, a najwyższy ma obity narożnik.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby proponuje się przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponuje się przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna ulega silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudno nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwia odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponuje się rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit).

Elementy muru ceglanego należy dokładnie sprawdzić pod względem wytrzymałości. Osłabiony materiał należy usunąć, w miejsce zwietrzałych cegieł wstawić nowe lub pustki wypełnić betonem.

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby, (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni przy udziale kwasów organicznych i doczyszczeniem mechanicznym
- Zabezpieczenie oczyszczonych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji .

- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionseim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Rekonstrukcja brakujących elementów
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat *Hydro-Tiefengrund* firmy *Remmers* lub *StoPrim Micro* firmy *STO*)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemooorganicznej *Adhezil K-1* lub na bazie dyspersji polimerowej *Sto-Rissfüller fein*
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub *StoColor Silco* + *StoPrim Micro* firmy *STO*
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK J. BEMA

POMNIK GEN.IGNACEGO PRĄDZYŃSKIEGO I GEN. WOJCIECHA CHRZANOWSKIEGO

DANE OGÓLNE

WŁAŚCICIEL: GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI

INWESTOR: : GMINA OSTRÓW MAZOWIECKI ul. Sikorskiego 5 w
Ostrowi Mazowieckiej

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Lucyna Markiewicz /WKZ-5341/zaśw/14/97

PRZEDMIOT OPRACOWANIA: PROGRAM PRAC

KONSERWATORSKICH POMNIK GEN.IGNACEGO PRĄDZYŃSKIEGO I
GEN. WOJCIECHA CHRZANOWSKIEGO

LOKALIZACJA: KOMOROWO k/ OSTROWI MAZ.

ALEJA I BAONU SZKOŁY PODCHORAŻYCH PIECHOTY
, trzeci pomnik z lewej strony alei

PODSTAWY MERYTORYCZNE:

Karty ewidencyjne poszczególnych pomników,

informacje i badania własne autorów opracowania

OPIS

Monumentalne postacie posadowiono na czterostopniowej podstawie są skierowane twarzami ku alei . Po lewej stronie stojący prawą nogą na trzecim, a lewą na czwartym stopniu podstawy gen. Wojciech Chrzanowski, trzyma lewą ręką zwój papieru prawą zaś .Obok gen Ignacy Prądzyński trzymający w lewej ręce lunetę. Na trzecim stopniu podstawy wypukłe inskrypcje ,od frontu majuskułą napis o treści: „GEN. IGNACY PRĄDZYŃSKI/IGANIE 10.IV.1831/GEN. WOJCIECH CHRZANOWSKI”,na lewej stronie tego stopnia minuskułą wykonany napis: „Nie należy się upierać w obronie i utrzymaniu/wszystkiego, bo się wszystko naraża, wszystko utraci” Z prawej strony napis brzmi: „Na wojnie rzecz prosta bywa najlepsza”

Rzeźba wykonana z betonu zbrojonego stalą, w połączeniu z podstawą ceglana. Metoda wykonania rzeźby to narzut ,połączony z odlewami detali.

STAN ZACHOWANIA:

Stan zachowania rzeźb jest zły. Powierzchnia figur pokrywa warstwa brudu i nawarstwień glonów i mchu tworząc miejscowo izolację zewnętrzną . Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową . Miejscami powierzchnia wykazuje cechy dezintegracji . Większość powierzchni pomalowana jest grubą szlichtą cementową . Spękania widoczne są na całej powierzchni rzeźbiarskiej . Widoczne są również nacieki solne w miejscach spływu wody. Murek za figurami generałów zdradza cechy dezintegracji .Odsłonięta czerwona cegła kompletnie jest zwietrzała i porośnięta roślinnością. Podest pod figurami ma duże ubytki. szczególnie dotyczy to tyłu kompozycji gdzie najniższy stopień uwidoczniał słabą spójność warstwy wewnętrznej , najwyższy ma obity narożnik.Po lewej stronie brak liter w napisie.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Uwzględniając stan zachowania rzeźb oraz przyczyny ich zniszczenia, proponuje się przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu:

- zahamowanie postępujących procesów destrukcyjnych;
- ograniczenie podatności obiektu na ich negatywny wpływ;
- usunięcie skutków destrukcji i w konsekwencji przywrócenie rzeźbie jej pierwotnego charakteru.

Z uwagi na wadliwą budowę technologiczną rzeźby proponujemy przeprowadzenie działań, których podstawowym celem byłaby impregnacja obiektu preparatem hydrofobowym – ograniczającym i wstrzymującym postępowanie procesów korozji szkieletu rzeźby.

Na etapie obecnej konserwacji, podczas której należy zahamować procesy korozji już zainicjowane w strukturze obiektu, proponujemy przeprowadzenie impregnacji dwuetapowej, opartej na preparatach wodorozcieńczalnych. Pierwszy etap impregnacji przeprowadzić należy po procesach wypełniania pustek wewnątrzstrukturalnych (patrz poniżej), drugi wiązać się będzie z procesem unifikacji kolorystycznej powierzchni rzeźb.

Po rozważeniu skuteczności dostępnych na rynku konserwatorskim metod zabezpieczania uszkodzonych, zbrojonych obiektów betonowych proponuje się wykorzystać metodologię firmy *Remmers*. (Ponieważ wybrana metoda konserwacji odbiegała od prezentowanej we wstępnym kosztorysie i ofercie, zmiany w programie zostały skonsultowane z Inwestorem i przez niego zatwierdzone).

W wyniku penetracji wody opadowej poprzez ubytki i spękania warstwy zewnętrznej, warstwa wewnętrzna uległa silnemu zawilgoceniu. Na domiar złego twarda i trudno nasiąkliwa cementowa skorupa zewnętrzna uniemożliwiała odparowania wody na zewnątrz, kumulując wilgoć w strukturze wewnętrznej rzeźby. Praktyczne próby z usuwaniem z powierzchni rzeźb nawarstwień (w tym przemałowań olejnych, których obecność ujawniła się dopiero po wstępnym oczyszczeniu) wykazały, że niemożliwe stało się realizowanie (proponowanych pierwotnie) procedury mycia rzeźb z bardzo ograniczonym zakresem stosowania wody. W rzeczywistości okazało się bowiem, że jedyną skuteczną metodą

usuwania olejnej farby było zastosowanie środka chemicznego spulchniającego farbę i piaskowanie w połączeniu ze strumieniem wody pod wysokim ciśnieniem.

Klasyczne środki do impregnacji nanoszone być mogą jedynie na suche powierzchnie. W tym jednak przypadku nie ma możliwości takiego osuszenia struktury rzeźby, aby tego typu środki zastosować. Do impregnacji obiektu użyć zatem należy specjalne preparaty do hydrofobizacji na mokro (wodorozcieńczalne).

Po uzyskaniu dostępu do całej powierzchni rzeźb (ustawienie rusztowania) okazało się, że poza siatką spękań w wielu miejscach występują rozległe pustki wewnątrzstrukturalne. Pustki te należy wypełnić materiałem o dobrych właściwościach penetrujących, a równocześnie mającym cechy blokowania procesów korozji metalowych elementów konstrukcji.

Większe ubytki formy (niezachowane) proponujemy rekonstruować w masach mineralnych opartych na bazie cementu portlandzkiego i piasku o wyselekcjonowanej gradacji ziaren. Aby zwiększyć przyczepność do podłoża mas uzupełniających, proponuje się użycie do zapraw cementowych specjalnych emulsji kontaktowych (np. firmy Ceresit).

Elementy muru ceglanego należy dokładnie sprawdzić pod względem wytrzymałości. Osłabiony materiał należy usunąć, w miejsce zwiertzałych cegieł wstawić nowe lub pustki wypełnić betonem.

Końcowym etapem proponowanej konserwacji byłaby unifikacja kolorystyczna powierzchni rzeźb, połączona z procesem dodatkowej impregnacji. Spełnienie tych założeń gwarantuje zastosowanie specjalnego typu farby (przeznaczonej do obiektów zabytkowych) systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*. Wielość różnorodnych uzupełnień, proponowanych do wykonania w trakcie obecnej konserwacji, ale też i tych, których dokonywano w trakcie wcześniejszych napraw (a których stan jest zadawalający) sprawia, że powierzchnia rzeźb jest bardzo niejednorodna kolorystycznie. Lokalne unifikacje przy tej złożoności zakonserwowanej powierzchni byłyby nieskuteczne. Konieczne jest zatem przeprowadzenie unifikacji kompleksowej, uwzględniającej jednak barwę poszczególnych elementów konserwowanych pomników. Odniesienie się - w trakcie unifikacji - do lokalnej barwy poszczególnych elementów pozwoli na uniknięcie efektu „tępego” zamalowania pomników farbą. Ponadto zastosowanie systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers* pozwoli na przeprowadzenie unifikacji typu laserunkowego, tj. takiego, który pozostawia widoczną strukturę podłoża. Dodatkową zaletą proponowanego systemu jest fakt, że farby z jego grupy mają właściwości hydrofobowe.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej stanu zachowania rzeźby. (Działania te prowadzone będą w trakcie całego procesu konserwacji i opracowane zostaną w formie dokumentacji konserwatorskiej przekazanej inwestorowi)
- Ustawienie rusztowania umożliwiającego pracę przy obiekcie
- Usunięcie nawarstwień luźno zalegających, i wstępne umycie powierzchni rzeźb wodą
- Odjęcie rozfragmentowanych części cementowej powłoki.
- Oczyszczenie powierzchni przy pomocy kwasów organicznych i z doczyszczeniem mechanicznym.
- Zabezpieczenie umytych powierzchni preparatem biobójczym.
- Zabezpieczenie antykorozyjne wystających elementów konstrukcji oraz fanfary.
- Wprowadzenie w wewnętrzną strukturę rzeźb - w miejscach występowania pustek - suspensji cementowej *Injectionseim* firmy *Remmers* lub *STO* (metoda iniekcji strzykawkami poprzez istniejące pęknięcia i nawiercone otwory).
- Uzupełnienie ubytków formy masą dostosowaną do faktury rzeźby i opartą na bazie cementu portlandzkiego z dodatkiem emulsji kontaktowej firmy *Ceresit*.
- Impregnacja powierzchniowa rzeźby (wodorozcieńczalny preparat *Hydro-Tiefengrund* firmy *Remmers* lub *StoPrim Micro* firmy *STO*)
- Uzupełnienie drobnych ubytków formy, rys i pęknięć masą syntetyczną sporządzoną na bazie żywicy krzemoorganicznej *Adhezil K-1* lub na bazie dyspersji polimerowej *Sto-Rissfüller fein*
- Kompleksowa unifikacja kolorystyczna (farby systemu *Historic Lasur* firmy *Remmers*) lub *StoColor Silco* + *StoPrim Micro* firmy *STO*
- Rozbiórka rusztowania.
- Uporządkowanie terenu po zakończeniu prac konserwatorskich.

POMNIK I. PRĄDZYŃSKIEGO I W. CHRZANOWSKIEGO

